

ԱՅԼԵՒԱՅԼԻՔ

ՅՈՒՐ ԷՔ. ԳՈՐԳԷՆԻ ԳՐԱԿԱՆ-ԳՈՍՏԵՐԱԿԱՆ 40 ՄԵՆԵ ՅՈՐԵՆԵՆԵ

Էսյ գրի եւ Տպագրութեան փառահեղ Յորելաններէ վերջը՝ Կ. Պոլսոյ Տայ հասարակութիւնը տանեց համաս Յորելան մըն ալ, այսինքն՝ Յ. էք. Գուրգէնի 40 մեակը: Եւ արդեամբ ալ կը վայէր, որ Ս. Սահակեցու եւ Մաշտոցներու ոսկեղնիկ գրականութեան հոգևով եւ սրտով նուիրուած արժանաւոր աշակերտի մը գրական գործունէութիւնը զնահատուէր արժանաւորապէս. եւ այս տեսակէտէ գովելի նմ ար Պոլսահայեր:

Գուրգէն ծնած է 1850 ին Կ. Պոլսի ի Պէշիկթաշ: Նախնական դաստիարակութիւնն առաւ Օրթաքէօյի թարգմանչաց վարժարանը, բայց ասիոն, որ գոթախառութիւնն եւ պարագաները թոյլ շտուին, որ ի բնէ ուշիմ պատանին շարունակէր ըստ պատշաճի իւր կրթութիւնը, եւ հետեւեալքը կը ստիպուէ իւր իսկ հարազատաց միջամտութեամբ անկէ հեռանալ եւ ծնայ ժամանակ մը տատանման ու անորոշ վիճակի մը մէջ: Գուրգէնի համար այդ արգէն չափէն աւելի մեծ զոճաբերութիւն մըն էր, եւ յակամայ կամս ստիպուած էր հպատակելու բախտին մէկ գոխեմ՝ Տմայքին: Բայց այսու Գուրգէն չվհասեցաւ, եւ այս անգամ փոխանակ դպրոցի եւ վարպետի իրեն միջոց ընտրեց ինքնուսուցեան հզօր ղէնքը, որով կրցաւ քիչ ասեմէն քայլ առ քայլ յառաջագիմել ու հասնիլ իւր սրտակամ իղծերուն, ինչպիսի էր զոր օրլա ոսկեգարեան հայերէն մ'ուսանելու փափաքն: Գուրգէն իրապէս ալ յարողեցաւ գրարար հայերէն լեզուն ձեռք բերել ու ըմբռնել անոր սեպհական յատկութիւններ, թափանցելով անոր վեհ ու վսեմ բարձրութեան՝ անոր քերականութեան բուն իսկ հոգւոյն, ըստ հետեւորդի կարմանելով պիտի չբերուայ մեղի երբ ղնէն եւս տեսնէք ոսկեգարեան եւ ոչ ոսկեգարեան գրական վիճարանութեան հրատապ պայքարին մէջ նետուած: Սակայն մենք հաճոյքով պիտի շեշտենք, որ Գուրգէն լոկ արձագանք մը չէր Վիեննական դպրոցին, որ ի սես գրական աշխարհին կը ղներ ոսկւոյն եւ ցեխին մէջ եղած անհուն անըպետութիւնը, այլ թէ Գուրգէն ինքն ալ լաւ ուսած ու խելահաս եղած էր ոսկեգարեան լե-

զուին նկարագրին, եւ իբր այգպիսի ալ ազատ համարձակ վճիռներ կ'արձակէր անոր շքանաղ ու հրապուրիչ գեղեցկութեան մասին. այո, իւր հակառակաբառ ընդդիմաբաններն ալ կը մրցէին իրեն հետ ու ցուցումաբերութեան կը դիմէին, բայց որչափ թոյլ ու անզօր, որով պիտի գար ասեմ մը, ուր այլ եւս ճշմարտութեան աղբուն ընդ միշտ լռէին: Այսօր արգէն ընդունուած իրողութիւն մըն է — ոսկեգարեան խնդիրը լուռուած — «որ լռէ հասանի», սկզբունքը լիտպէս կտարուած է: Եւ Գուրգէն կրնայ պարծիլ, որ ինք ալ ունեցաւ բաւական խոշոր դեր մը սոյն բունն եղանակաւ մըրած պայքարին մէջ ու այսու կապել իւր գրական համաւայնը հետ ոսկեգարեան գրականութեան նախանձախնդիր ու պաշտպանի տխրորը:

Առջին անգամ Գուրգէն երեւան ելաւ գրական լուրջ յօդուածներու շարանով մը «Փող Արեւելեան», թերթին մէջ իբր խմբագրական անգամ, ապա նաեւ «Մանգումէ», եւ այսպէս բառատուն տարի շարունակեց անընդհատ: Հետեւեալք իբր գրագէտ ղէմք հասարակութիւնէն վաղաք սիրուած ու ձանջուած է, եւ սակայն այդ առանձնաշնորհութիւնը շատ հազուաբաւ է, եւ բնաւ չտարակուսիք, որ հոգիներու ընդհանրութիւնը յինքն ձգելու համար, ալ առ նուազն բնութեան քիչ շատ այդ շնորհքը իրեն տրուած ըլլալու է: Գուրգէն իւր գաղափարներուն ու զգացումներուն արտայայտութեան մէջ ներգաշնակ միաւորութիւն մ'ունի, որ անհրաժեշտ է գրչի մարդու մը համար: Իւր գրուածքներու մէջ նա մնաց միշտ անկեղծ, ուղղութեան ու ճշմարտութեան մտերիմ ու շատագով: Գուրգէնի գրելու ոճը ընդհանրապէս խոսելով թեթեւ է, աւելի գաղղկական, կարճ ու կտրուկ նախադասութիւններով, բայց պարզ ու հասկնալի. իսկ լեզուն վառվառն ու նկարուն տպաւորութիւն մը կը թողու ընդթերցողին վրայ, երբեմն նաեւ կատակախառն գուռնդակասութիւն մը, երբ մանաւանդ ընդդիմախոսական մըն է գրուածքին նիւթը. փոքրիկ ծաշակ մը առնուլ ուզողը, թիղ թղթառէ «Հանդ. Ամս», «Երազիկ», եւ թերթները: Գուրգէն եղած է նաեւ տիպարու ուսուցիչ մը, ու իբր այգպիսի ալ մեծ աշխատութիւն թափած է սերունդներու դաստիարակութեան գործքին մէջ: Այսօր արգեամբ կրնայ հրճուիլ Գուրգէն իւր շուրջն բոլորած աշակերտներովը, որոնք քիչ շատ գրական սասարեղին վրայ փայ-

լուն տեղեր կը գրաւեն իրենց գործունէութեամբը:

Գուրգէնի ուսումնասիրած աշխատութիւններն են գլխաւորաբար, Ճօր Գրչոյց (1872), Ուրարտիէն է Ջիւրն է յԱրմէն (1881), Արեւոտ Գաղափարի (1895), Գործեր Եւրոպայի Գրչոյցի, բայց աստի Տրատարակած է նաեւ աշխատակցութեամբ Հ. Մ. Գարաբաղեանի Ճօրն Ուրարտիէն ամառութեամբ, ասկէ շատ աշխատակցեր է «Արեւելեան Մամուլին», «Արեւելքին», ծածկանուամբ գեո. ուրիշ թերթերու:

Հ. Յ. ՏԵՐ-ՄԱՐԿԱՐԵԱՆ

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ի Յ Ա Ա Ն

ՅՈՒՆԻՍԵՔ ԵՐԻՐՈՒԹՅԱՆ ՀՅՅՎՈՒՄՆ ԳՐԵՏՐՈՎԱԿԻԹԵՆՆԵՑ 1896—1910

(ՇՐՈՒՄԻՆԻՍԻՆ)

1515. Die Mechtharisten-Buchdruckerei in Wien: Oesterr.-ungar. Zeitung 26 (1898), Nr. 24, p. 283—4.

*1516. Mecquenem Rolland de. — Le lac d'Ourmia: Am. de géogr. 17, p. 128—44.

*1517. Meilliac Lucien. — A Edschmiadzin (Arménie Russe). — Le Katholikos: Rev. encyclop. 7 (1897), 212, p. 816—820.

*1518. — — Une visite à Edschmiadzin (Arménie russe). — Le Katholikos. Paris, imp. Larousse, 1897, 8°, 16 p. (ill.)

*1519. Meillet A. — A propos de quelques étymologies: Mém. de la Soc. Ling. de Paris 15, p. 536—40.

[Ի մասնաւորի նայելն քակրո բառին վրայ:] 1520. — — Armeniaca. Paris, 1909, 8°, 5 p. (= Անդ 15, p. 353—7.)

*1521. — — Arm. ծիծաղիմ: Անդ 13 (1905), 375 p.

*1522. — — Arm. հաւասար (hawassar): Անդ 14 (1905), 479 p.

*1523. — — [Հայ. սագ բառին վրայ:] Անդ 13 p. 243—45. Հմմտ. «Հանդ. Անս 1905, էջ 254:

1524. — — Auguste Carrière (1838—1903). Paris 1902, 8°, 8 p. — Ecole prat. des Hautes Et. sect. d. sc. et phil. ann. 1903, p. 22—9. — L'Arménie 1902, Nr. 169—70.

[Թարգմ. «Արար 1902, էջ 914—15:]

1525. — — La declinaison et l'accent d'intensité en Perse. Paris, imprim. Nation. 1900. 8°, p. 28. Extrait du Journ. Asiat. 1906, Nr. 5.

1526. — — Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes. Paris, Hachette, 1903. 8°, p. XXI, 434.

*1527. — — Նոյնը գիրք. Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Vom Verfasser genehmigte und durchgesehene Uebersetzung von Wilhelm Prntz. Leipzig, Tenbner, 1909. 8°, p. XVIII, 330. M. 7.—

1528. — — Esquisse d'une Grammaire comparée de l'Arménien classique. Vienne, imp. Méchit. 1903. 8°, p. XX, 116. Fr. 6.—

[Բարդ Journ. As. Sér. 9, t. 20 (1903), p. 353—5 (F. Macler). — Rev. crit. 1902, 45, p. 380 (V. Henry). — Z. f. arm. Phil. I, p. 139—48 (Hübschmann). — Rev. crit. 1903, I, p. 17f. (R. Gauthiot). — D L. 1905, p. 85f. (F. N. Finck). — «Հանդ. Անս», 903, էջ 105—111 (Հ. Յ. Ամասեան): — «Մշակ», 902, Թ. 25 (Աստրեղեան Հ.): — «Սմահիտ», 1903, Թ. 6—8 (Գ. Փանտակ): — «Բանասէր», 1902, էջ 288:]

1529. — — Etymologies arméniennes: Mém. de la Soc. Ling. de Paris 10 (1897), p. 274—82; II (1907), p. 390—401; 12, p. 429—31.

1530. — — Letto slavica: Անդ 10 (1897), p. 135—42.

[I. Lit. tsar — arm. na. — Բարդ. Sprachwiss. Abb. I (1899), p. 315—16.]

1531. — — Lettre à M. Basmadjian sur la transcription de l'Arménien: Banaser 4, p. 253—6.

*1532. — — Note bibliographique sur les Etudes de dialectologie arm. de M. A. djarian: Journ. As. 1902, I, p. 562—571.

1533. — — Notes historiques sur les changements de quelques explosives en arménien: Ի գիրքն Adjarian H., Les explosives... p. 19—20.

1534. — — Notes sur divers points de la grammaire arménienne: Banaser 2, p. 16.

1535. — — Notes sur la conjugaison arménienne. — Note sur la flexion des noms en -ի. — Note sur le mot տեղաթիւռ. Paris 1900. 8°, p. 16. Extrait de la Rev. Banaser 2 (1900), II, 2, p. 97—113.

*1536. — — Note sur la monillure des vélares en Arménien: Mém. de la Soc. Ling. de Paris, 14 (1906). p. 391f.

1537. — — Notes sur quelques faits de morphologie: Անդ II (1899), p. 6—21. նաեւ ստանդին նախնու. 8°, p. 16.

[Թարգմ. «Բանասէր», I, էջ 146—52: — Բարդ. «Հանդ. Անս» 1900, էջ 351 (Հ. Յ. Տ.):]

*1538. — — Notes sur quelques faits gotiques: Անդ 14 (1907), p. 73—103.

[Էջ 90—92. Հայերէնի դիւրանուը:]

*1539. — — Note sur une difficulté générale de la Grammaire comparée. Paris, 1901. 8°, p. 16.

*1540. — — Notice sur une passage de l'histoire arménien Ellisée: Journ. As. Sér. 9, t. 19 (1902), p. 548f.

1541. — — Observations sur la graphie de quelques anciens manuscrits de l'Evangile Arménien. Paris, Impr. nation. 1904. 8°, 23 p. Extrait du num. Dec. 1903, Journ. As. t. 2 (1903), p. 487—507.

[Թարգմ. «Հանդ. Անս» 1904, էջ 193—196, 253—256: Հմմտ. «Արար», 1904, էջ 547:]

1542. — — De quelques archaïsmes remarquables de la déclinaison arménienne: Z. f. arm. Phil. I (1903), p. 139—148.

